

Vörösmarty Mihály
(1800-1855)

Szép Ilonka

I.

A vadász ül hosszú méla lesben,
Vár felajzott nyílra gyors vadat,
S mind fölebb és mindig fényesebben
A serény nap dél felé mutat;
Hasztalan vár; Vértes belsejében
Nyugszik a vad hús forrás tövében.

A vadász még lesben ül sokáig,
Alkonyattól vár szerencsejelt:
Vár feszülten a nap áldoztáig,
S ím a várt szerencse megjelent:
Ah de nem vad, könnyű kis pillangó
S szép sugár lány, röpteként csapongó.

„Tarka lepke, szép arany pillangó!
Lepj meg engem, szállj rám kis madár;
Vagy vezess el, merre vagy szállandó,
Ahol a nap nyúgodóba jár.”
Szól s iramlík, s mint az őz futása,
Könnyü s játszi a lány illanása.

„Istenemre!” szóla felszökelve
A vadász: „ez már királyi vad!”
És legottan, minden mást feledve,
Hévvél a lány nyomdokán halad.
Ő a lányért, lány a pillangóért,
Verseneznek tündér kedvtelésért.

„Megvagy!” így szól a leány örömmel,
Elfogván a szállongó lepét;
„Megvagy!” így szól a vadász, gyönyörrel
A leányra nyújtva jobb kezét;
S rezzent kézből kis pillangó elszáll;
A leány rab szép szem sugaránál.

II.

Áll-e még az ősz Peterdi háza?
Él-e még a régi harc fia?
Áll a ház még, bár fogy gazdasága
S telt pohárnál ül az ősz maga.
A sugár lány körben és a vendég;
Lángszemében csábító varázs ég.

S Hunyadiért, a kidőlt dicsőért,
A kupák már felvillantanak,
Ősz vezére s a hon nagy nevéért
A vén bajnok könnyei hulltanak;
Most könnyűi, vére hajdanában
Bőven omlott Nándor ostromában.

„Húnyt vezérem ifju szép sugára”
Szól az ősz most „éljen a király!”
A vadásznak vér tolúl arcára
S még kupája illetlen áll.
„Illetlen mért hagyod kupádat?
Fogd fel, gyermek, és kövesd apádat.

Mert apád én kétszer is lehetnék
És ha ittam, az nincs cenkekért;
Talpig ember akit én említék,
Nem gyaláz meg ő oly hősi vért!”
S illetődve s méltóság szemében,
Kél az ifjú, tölt pohár kezében:

„Éljen hát a hős vezér magzatja,
Addig éljen, míg a honnak él!
De szakadjon élte pillanatja,
Melyben attól elpártolni kél;
Egy király se inkább, mint hitetlen:
Nyűg a népen a rossz s tehetetlen.”

S mind zajosban, mindig hevesebben
Víg beszéd közt a gyors óra ment.
A leányka híven és hivebben
Bámulá a lelkes idegent.
„Vajh ki ő, és merre van hazája?”
Gondolá, de nem mondotta szája.

„Téged is, te erdők szép virága,
Üdvözölve tisztel e pohár!
Hozzon isten egykor fel Budába;
Ősz apáddal a vadász elvár;
Fenn lakozva a magas Budában
Leltek engem Mátyás udvarában.”

Szól s búcsúzik a vadász, rivalva
Inti őt a kúrthang: menni kell.
Semmi szóra, semmi biztatásra
Nem maradhat vendéglőivel.
„Emlekezzél visszatérni hozzánk,
Jó vadász, ha meg nem látogatnánk.”

Mond szerényen szép Ilonka, állván
A kis csarnok végső lépcsőjén,
S homlokán az ifju megcsókolván,
Útnak indul a hold éjjelén.
S csendes a ház, ah de nincs nyugalma:
Fölveré azt szerelem hatalma.

III.

Föl Peterdi s bájos unokája
Látogatni mentenek Budát;
Minden lépten nő az agg csodája,
Mert sok újat meglepetve lát...
A leányka titkon édes óra
Jövetén vár szép találkozóra.

S van tolongás s új öröm Budában:
Győzelemből várják a királyt,
Aki Bécset vívó haragában
Vérboszút a rossz szomszédon állt.
Vágyva néz sok hű szem ellenébe:
Nem vidul még szép Ilonka képe.

„Hol van ő, a nyájas ösmeretlen?
Mily szerencse fordult életén?
Honn-e, vagy tán messze költözötte
Jár az őzek hűvös rejtekén?”
Kérdi titkon aggó gondolattal,
S arca majd ég, majd színében elhal.

S felrobognak hadvész-ülte képpel
Újlaki s a megbékült Garák.
S a király jó, fölség érzetével
Környékeztén őt a hős apák,
Ősz Peterdi ösmer vendégére,
A király az: „Áldás életére!”

„Fény nevére, áldás életére!”
Fenn kiáltja minden hű ajak;
Százszorozva visszazeng nevére
A hegy és völgy és a zárt falak.
Haloványan hófehér szobornál
Szép Ilonka némán és merőn áll.

„A vadászhoz Mátyás udvarában,
Szép leánykám, elmenjünk-e hát?
Jobb nekünk a Vértes vadonában,
Kis tanyánk ott nyugodalmat ad.”
Szól az ősz jól sejtő fájdalommal,
S a bús pár megy gond-sujtotta nyommal.

És ha láttál szépen nőtt virágot
Elhajolni belső baj miatt,
Úgy hajolt el, félvén a világot,
Szép Ilonka titkos bú alatt.
Társasága lángzó érzemények,
Kínos emlék, és kihalt remények.

A rövid, de gyötrő élet elfolyt,
Szép Ilonka hervadt sír felé;
Hervadása liliomhullás volt:
Ártatlanság képe s bánaté.
A király jön s áll a puszta házban:
Ők nyugosznak örökös hazában.

1833 októbere előtt

Málnási Ferenc

„Téged is, te erdők szép virága...”

Vörösmarty Mihály életműve, akár a reformkor: indulás a szabadság felé, lobogás, majd vissza a mélybe — ám mégis megőrizve a lángolás visszfényét —, romantika és realizmus, szubjektivitás és egyetemes láthatár, józan számvetés és szenvedélyes víziók egységét valósítva meg. A 210 éve született költőre *Szép Ilonka* című költeményének elemző bemutatásával emlékezünk.

Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka

Vörösmarty Mihály alkotása nyomtatott versszöveg, történetet mesél el, elbeszélő költemény. Három részre tagolódik, az első rész 5 versszak, a második 9, a harmadik 8 szakasz, mindegyik szakasz 6-6 soros. Az első rész a bevezetés, a második a bonyodalom s annak kifejtése, a harmadik rész a tetőpont és a befejezés.

A szöveg koherens, összefüggő történetet, legendát mesél el: Szép Ilonka tragikus szerelmét. A szövegmondatok tartalmi kapcsolódása mellé társulnak a birtokos személyjeles szavak: *engem, rám, futása, illanása, Istenemre, sugaránál, háza, lángszemében, apádat, virága...* A személyragos igék az eseményeket mesélik el: *ül, vár, áll, éljen, bámulá, lepj, szállj, megvagy, emlékezzél...*

A szöveg jelentéstani elemei közé sorolhatjuk az első részben a *vár, vad, pillangó, vadász, lány, megvagy* szavak, a második részben az *áll, ősz, vér, apád, éljen* szavak, a harmadik részben az *áldás életére, szép Ilonka* szavak ismétlését. Rokon értelmű szavak nevezik meg a címszereplőt: *szép sudár lány, lány, leány, leányka, Szép Ilonka, bájos unokája, szép leánykám* s a *lepke, pillangó* szavak mellett szerepel a *lepe* szó is. Az ellentétes szavak sorozata a szembenállást, a mérhetetlen társadalmi különbséget, mely a vadász (a király) és Szép Ilonka boldogságának útjába áll: *nem vad — könnyű kís pillangó, vad — sudár lány, elfogván — elszáll, áll a ház — fogy gazdagsága, könnyűi — vére, éljen — szakadjon, csendes — fölveré, vágyva néz — nem vidul, majd ég — színében elhal, kiáltja — némán, merőn áll, Mátyás udvara — Vértes vadona, áll — nyugosznak.*

A cím: témamegnevező, figyelemfölkeltő, a koherencia megteremtője.

A szöveg 1833-ban született, Vörösmarty Mihály fölhasználta a Mátyás királyról szóló mondákat, de bizonyára saját szerelmi csalódása is, Perczel Etelka iránti reménytelen szerelme is megihlette. A lírai én szövegébe a szereplők párbeszéde szövődik.

A költeményben valóságos személyek, Hunyadi János, a nándorfehérvári hős, fia, Mátyás király, Ujlaki és Gara főurak, a Vértes hegység, Bécs neve, események, Mátyás király vadászata, a Bécszet ostromló király hazatérése szerepelnek. Valószínű, elképzelt, meseszerű, mondába illő Peterdi és unokája, Szép Ilonka alakja, s az elmesélt történet.

